Írta: Mészáros Ádám
2017. március 19. vasárnap, 00:00 - Módosítás: 2017. március 21. kedd, 08:19

A németek betelepülése Vörösvárra a török háborúk után

A Budai-hegység és a Pilisi-medence lakossága a hódoltság utáni évtizedekben szinte teljesen kicserélődött. A magyarok, osztrákok és mások szervezett összefogásával megvalósult offenzíva során sikerült kiűzni a török megszállókat, ám ez a városokban és falvakban lakó nép számára is komoly vérveszteséggel járt. A Buda felszabadítására irányuló, 1683-1686 közti hadi események folytán a budai hegyvidék szinte teljesen elnéptelenedett.

Ahhoz, hogy az élet újra megindulhasson, új telepesekre volt szükség. Annak ellenére, hogy a magyar főváros felszabadulásával még nem értek véget a harcok, és az ország területén még javában folyt a török elleni küzdelem, Buda környékére már megérkeztek az első telepesek. Az első német község Pilisvörösvár volt: első lakói 1689-ben érkeztek.

A svábföldi bevándorlók kezdeti túlsúlya miatt a magyar lakosság az összes német telepest „sváb”-ként tartotta számon. Annak ellenére, hogy a század második felére a svábok túlsúlya megszűnt a jelentős számú frank, bajor és hesseni telepessel szemben, a német bevándorlókat környezetük a későbbi időkben is „svábok”-nak nevezte.

Vörösvár lakóinak túlnyomó többsége az első évtizedekben a svábok lakta Fekete-erdőből (Schwarzwald) és Felsősvábföldről (Oberschwaben) érkezett. A Svábföld őslakói kelták és germánok voltak. Belőlük, valamint a 3-4. században ide települő alemannokból ötvöződött az a német nyelvű népcsoport, amelynek tagjait svéveknek (Suevi) vagy sváboknak nevezik.

A kivándorlás okai

A parasztság vállát nyomó súlyos terhek és a földesúri elnyomás miatt 1524-ben – tíz évvel a magyarországi Dózsa-felkelés után – a Német-Római Birodalomban is parasztháború tört ki. A felkelés Svábföldről indult, és 1525-re Frankföldre, Türingiára, Svájcra, Szászországra, Tirolra és Karintiára is átterjedt. Miután végül a nemesi csapatok bizonyultak erősebbnek, a parasztok lázadását kegyetlen megtorlás követte. A parasztfelkelés vérbe fojtása után a jobbágyság helyzete még rosszabbra fordult. A falvak gyakori hadszíntérré válása és a magas adóteher mérhetetlen szegénységet és nyomort eredményeztek. A kilátástalanságot tovább fokozta a 30 éves háború (1618-1648). A hosszan elnyúló háború alatt jelentős területek néptelenedtek el. A gazdátlanná lett földekre a földesurak sorra tették rá a kezüket, így jelentősen csökkent a jobbágyok kezén lévő termőföldek aránya. Mikor pedig a népességszám a század vége felé újra emelkedni kezdett, és az 1720-as évekre megközelítette a 30 éves háború előtti szintet, a jobbágyföldek kisajátítása miatt kialakuló földhiány komoly problémává lépett elő. Kiutat jelenthetett volna a szegény családok fiai számára valamilyen iparos mesterségre való áttérés a földművelés helyett. A törzsöröklés szerint élő német családoknál ez amúgy is bevett szokás volt, ugyanis náluk egyetlen fiú örökölte az egész földet, aki kifizetvén testvéreit, biztosította számukra a más területen való boldogulást, és megadta nekik a kezdőtőkét az iparűzéshez. A földet öröklő fivér azonban sok esetben nem tudta kifizetni testvéreit, a különböző szakmák pedig – főképp a szabó, a takács és a cipész – teljesen telítve voltak.

Az is rontotta a lakosság helyzetét, hogy a sváb körzet vezetői nem tudták megteremteni a külső ellenséggel szembeni védelmet. Miközben Württemberg urai közt éles katolikus-protestáns ellentét feszült, a sváb katonaság tehetetlen volt a franciák rabló-hadjárataival szemben, amelyek 1667-től a lakosság újabb, ismétlődő sarcolásait, kifosztásait okozták. Emellett a nemesség folyamatosan csorbította jogaikat is. Sok helyen még a házasságkötést és a mesterségtanulást is az uraság engedélyéhez kötötték. A nőtlen férfiakat bármikor behívhatták katonának, akár tíz vagy több esztendőre is, míg a házasokra ez a hosszú szolgálat nem vonatkozott. Világos, hogy a hatalom érdeke az esküvők elhalasztása vagy tiltása volt, a jobbágyok pedig nehezen viselték jogaik ily mértékű semmibe vételét. Aki viszont engedély nélkül is kitartott házassági szándéka mellett, annak az uradalomból való kitiltással kellett számolnia. A súlyos társadalmi problémák és a háborúk voltak tehát azok a körülmények, melyek végül a dél-német jobbágycsaládok tömeges kivándorlásához vezettek.

Toborzás

A magyar földesurak vagy egyházi birtokok képviselői a német birodalom falvaiban népszerűsítették az általuk képviselt uradalmat, és azok számára, akik vállalták a költözést, házat, földet és többféle kedvezményt helyeztek kilátásba. A toborzottak rendszerint a szegényebb rétegekből kerültek ki. Miután megváltották magukat a helyi földesúrtól, manumissziót, vagyis elbocsátó levelet kaptak. Ennek birtokában szabadon költözhettek a birodalom más országaiba. A telepes családok gyalog vagy kocsival jutottak el az ulmi vagy

valamely más dunai kikötőig, ahol hajóra szálltak, és Ulmer Schachtel-nak (magyarul ulmi skatulya) nevezett, bárkaszerű hajóikon elindultak Magyarország felé.

A megváltás vagy manumisszió összege koronként és helyenként változott, általában 1–10 rajnai forint között volt. A szegényeknek kevesebbet kellett fizetniük, a nincstelenektől sokszor csak egy imát kértek az uradalomért.

Úton

A legfőbb kivándorlási központ Ulm városa volt. A többféle vidékről származó telepesek itt gyűltek össze, és itt szállhattak fel a gyakorta induló hajókra. Útlevelet kaptak, és utasítást arra vonatkozóan, hol településhetnek le az új hazában. A házassági engedéllyel nem rendelkező fiatalokat sok esetben Ulmban adták össze. A Sankt Michael zu den Wengen templom esketési anyakönyvében nem ritka az ilyen bejegyzés: „erant itinerentes in Hungariam” – vagyis a pár „útközben Magyarország felé” házasodott össze.

A kivándorlók jellemzően tavasszal, áprilisban indultak útnak, az esedékes adó megfizetése után. Ulmtól Budáig az út nagyjából három hétig tartott, és egyáltalán nem volt veszélytelen. Nem egyszer sarcot követeltek tőlük, holott privilégiumaik értelmében mentesek voltak az adók és a vámok alól. Ilyenkor – a továbbhaladás érdekében – mégsem tehettek mást, pénzzé kellett tegyék vagyonuk egy részét, ami aztán a megérkezés után sokszor komoly gondot okozott. Az utazókat járványok, betegségek is veszélyeztették.

Az ulmi skatulya nevezetesebb megállóhelyein a telepesek regisztrálása és eligazítása végett bevándorlási központokat létesítettek. A budai hegyvidékre érkezőket Pest-Budán fogadták, majd a megfelelő célállomásra irányították őket. A telepesek ezután szárazföldi úton, szekereken folytatták útjukat. Megérkezésük után a telepítő földesúr gondoskodott róluk, aki különféle kedvezményekben részesítette őket. Ez általában három év teljes és újabb három év részleges adómentességet, ingyenes házhelyet és telket, valamint általában ingyenes épület- és tüzelőfa biztosítást jelentett.

A letelepedés nehézségei

Házhelyeiket a telepesek többnyire folytatólagos rendben, megérkezésük sorrendjében kapták. A házszomszédok, akik aztán szántó- és rétszomszédok is lettek, sok esetben az útról vagy már az óhazából ismerték egymást. A kezdeti idők telepesei igen nyomorúságos körülmények közt éltek, lassan sikerült csak megteremteniük családjuk megélhetésének alapjait. Jó ideig kunyhókban, kalyibákban laktak, hiszen a földesúrtól kapott házhelyeken maguk kellett fölépítsék házaikat. A parlagon lévő földeket is maguk kellett feltörjék. Megélhetési gondjaik miatt sokan odébbálltak, más faluba költöztek.

A szegénység mellett a járványok is sújtották a népet. A pestis először az 1709-1710-es esztendőkben tarolta le a lakosságot. Ennél is súlyosabb volt azonban az 1738-tól 1742-ig húzódó, utolsó nagy magyarországi pestisjárvány, amely vidékünket 1739-ben érte el. A gyilkos nyavalya a vidék népének csaknem felét sírba döntötte. A demográfiai katasztrófa újabb nagy telepítési hullámot vont maga után. A pestist követő telepítési szándék tehát újfent visszhangra talált a német birodalomban. Ekkor azonban már nemcsak svábok, hanem bajorok és frankok is nagy számban jöttek.

A német közösség élete

A különböző eredetű német népcsoportok az idők során egységes közösséggé kovácsolódtak össze. A nyelvészeti vizsgálatok során a későbbiekben kimutatták, hogy Vörösváron a keleti bajor (bécsi) nyelvjárást beszélik. Ebből azonban nem vonhatunk le messzemenő következtetést, ugyanis a családtörténeti kutatások kimutatták, hogy ez a közeli főváros polgárságának hatása, és nincs köze az egykori telepesek által beszélt dialektusokhoz.

A budai hegyvidék németsége a környék magyar, szlovák vagy szerb falvaival szemben endogám közösség volt. Szívesen házasodtak viszont a környék más német ajkú falvaiba, ami jelentős népmozgást idézett elő a vidéken. A helyváltoztatást azonban nemcsak a házassági, családi kapcsolatok, hanem egy-egy puszta benépesítése vagy a kedvezőbb adóterhek is kiválthatták.

A főváros közelségének és a kedvező gazdasági feltételeknek köszönhetően a Budai-hegység és a Pilisi-medence falvai fokozatosan fölvirágoztak, tartós és látványos fejlődésnek indultak.

Forrás: Vörösvári újság (Werischwarer Zeitung) XX. évfolyam 8. szám. Pilisvörösvár, 2014. augusztus. 12-13.